

UDK: 821.163.42 (091)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 27.3.2021.
Prihvaćeno: 31.8.2021.

Biblijski intertekst u romanu *Smrt gospodina Medara* Ivana Dragojevića

Dean Slavić¹, Sanja Medven²

Sažetak

Ivan Dragojević (1934. – 1999.) bio je oštar kritičar komunističkoga totalitarnoga sustava i svojim je književnim opusom djelovao izvan dominantnih političkih struja. Njegov roman *Smrt gospodina Medara* objavljen je godine 1971. Pripovijest progovara o kraju pedesetih godina XX. stoljeća i prikazuje događaje u Vranjicu kraj Splita. Glavni je lik predratni načelnik Medar koji postaje žrtvom skupine ljudi koja ga hoće usmrtniti. Značajan se uzrok progona krije u različitim političkim konceptima žrtve i napadača. U ovome se radu određuju modusi fikcionalne književnosti, prema N. Fryeu, kojima pripada spomenuto djelo. Biblijski se intertekst posebno uočava na razini likova te u ustroju žrtvenoga jarca kako ga je postavio R. Girard. Također se ispituje simbol smrti što predstavlja važan bibliizam. Autor romana naglašava nedužnost svojih likova, čime želi ukazati na stvarne ljude koji su nepravedno stradali u okrutnome režimu, stoga se redovito upućuje na društvenopolitičke okolnosti onoga doba. Tumači se i nazočnost televizijske serije *Naše malo misto* koja je poslužila I. Dragojeviću kao jedan od izvora pri pisanju romana.³

Ključne riječi: Ivan Dragojević, *Smrt gospodina Medara*, modusi fikcionalne književnosti, ustroj žrtvenoga jarca, biblijski intertekst, *Naše malo misto*.

- 1 Prof. dr. sc. Dean Slavić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-adresa: dean.slavic@gmail.com
- 2 Sanja Medven, mag. educ. philol. croat., Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-adresa: sanjamedven@yahoo.com
- 3 Podrobniju analizu biblijskoga interteksta Dragojevićeva romana *Smrt gospodina Medara* moguće je pronaći u diplomskome radu „Interpretacija i metodički pristup

1. Uvod

Važno je uputiti na okolnosti nastanka romana jer je sustav komunističke vladavine u Jugoslaviji, osobito u prvim poratnim godinama, imao sva obilježja totalitarnoga sustava. U nepovoljnome su položaju bili ljudi koji nisu podupirali jedinu stranku: „Unutar zatvorenih granica, gradeći zatvoreno društvo, sustav nije ostavljao mogućnost izbora, pa ni onog između: *ukloni se ili pokloni*.“ (Antić, 2012, 11). Umjetnici su također trebali biti oprezni zbog propisanoga stila u umjetnosti – socijalističkoga realizma – što je kontrolirao agitprop (Antić, 2012, 14). Ivan Dragojević bio je prilično udaljen od glavnih proznih tijekova te njegova djela nisu odgovarala režimu; od početka se predstavio kao oštar kritičar represije, totalitarizma i devijantnih pojava u socijalizmu (Nemec, 2003, 225). Komunistička partija Jugoslavije doživljavala je Crkvu kao opasnoga protivnika, a od klera se tražilo odvajanje od Vatikana kako bi ga se moglo staviti pod vlastiti nadzor (Bilandžić, 1999, 254). Takav odnos vlasti, prema svemu što je povezano s tradicijom i religijom, bio je mogući poticaj autoru za služenje *Biblijom* pri pisanju ovoga romana, stoga se koristeći onime što smeta režimu iznova potvrđuju njegovi stavovi.

2. Odredba modusa prema N. Fryeu⁴

Položaj glavnoga lika, gospodina Medara, dokazuje pripadnost djela niskomimetskomu modusu realističnoga romana jer je riječ o junaku koji svojom moći i utjecajem nije nadređen okolini u kojoj djeluje ili drugim ljudima (Frye, 2000, 46). Mali Miljenko i Maro, uz pomoć asistentice Mile i organizatora, planiraju njegovu smrt – vijećaju o ubojstvu, odabiru prikladan čas te će se pobrinuti za sprovod. Medar je predratni načelnik i nije blizak političkim zamislima nove vlasti, pa bi to mogao biti razlog progona. Njegova (ne)moć jednaka je ostalim pripadnicima zajednice, ali on se ističe svojim statusom prethodnoga načelnika što progonitelji doživljavaju kao opasnost. Mještani shvaćaju osobitost događaja, no ne pomažu Medaru u nevolji jer će tako i sami postati žrtve. Istovjetan položaj pisca i publike također je značajka ovoga modusa. I. Dragojević, kao što je već spomenuto, nije odgovarao režimu – književnim se djelima dakle obraća sebi sličnima, a uz to postaje njihov predstavnik.

romanu *Smrt gospodina Medara* Ivana Dragojevića“ Sanje Medven.

4 Northrop Frye u *Anatomiji kritike* u prvome eseju *Povijesna kritika: teorija modusa* razvrstava fikcionalna djela prema junakovoj moći djelovanja koja je u skladu s mijenom književnih epoha. Razlikuje mitski modus, modus romanse, visokomimetski i niskomimetski modus te ironijski modus. Uz to naglašava međudnos likova i pripovijesti te odnos pisca i publike (Frye, 2000, 45–66).

Roman se tijekom razvoja pripovijesti približava ironijskomu modusu jer je Medar u svome očaju prikazan slabijim od prosječnoga čovjeka, zato njegovo djelovanje izaziva sažaljenje. Velik strah dovodi ga do lakovjerno-
sti koja potvrđuje njegovu naizgled smanjenu inteligenciju. Povjerovao je Svjetlanu koji mu je rekao da starica, u čijoj je postelji ležao iznad gostionice, ima takozvanu „vučju bolest“. Ona može biti zarazna, a svaki tjedan oboljelomu nestane ili istrune jedno rebro. Medara obuzima očaj, počinje brojiti rebra, ali nije siguran koliko bi ih trebao imati; boji se da mu neka već nedostaju. Medarovo prekomjerno uživanje u hrani također djeluje kao još jedan element koji dokazuje pripadnost djela spomenutomu modusu.

Isključenost junaka odgovara tragičnomu modusu fikcionalne književnosti (Frye, 2000, 48). Medar je samo još jedna Marova žrtva, on je *pharmakos* ili žrtveno janje – istodobno je nevin i kriv jer podnosi kaznu koja je obrnuto proporcionalna zločinu, ali živi u društvu gdje su takve nepravde neizbježan dio egzistencije (Frye, 2000, 55). Medarova zarobljenost, koja dovodi do frustracije i apsurdna, također je i fizički određena – prvo je smješten u sobi iznad gostionice, nakon čega ga odvede u hotelsku sobu. Njegovo je kretanje ograničeno i život mu se pretvorio u čekanje smrtnoga časa.

3. Ustroj žrtvenoga jarca

R. Girard ukazao je na ustroj žrtvenoga jarca koji, osim što djeluje u različitim stvarnim okolnostima, pronalazi svoj ostvaraj u književnosti (Girard, 1986). Francuski znanstvenik tumači ustroj na nekoliko primjera, među ostalima, na temelju *Evandjelja* i mita o Edipu. Dijelovi ustroja također se prepoznaju u romanu *Smrt gospodina Medara*.

Prvi je element ustroja društvena ili kulturalna kriza s gubitkom razlika (Girard, 1986, 14). Uzrok tomu mogu biti vanjski utjecaji poput epidemije⁵, no u romanu je riječ o unutarnjem utjecaju, to jest, političkim okolnostima. Nakon Drugoga svjetskoga rata dolazi do promjene vlasti i jedan od ciljeva postaje obračun s neistomišljenicima. Maro, Mila, Mali Miljenko i Direktor nisu izravno imenovani kao nositelji komunističke vlasti, ali imaju veliku moć i djeluju u korist vladajućih. Oni koji ne pristaju na njihove političke zamisli, predstavljaju prijetnju – strah od njihova djelovanja uzrokuje društvenu krizu. Drugi se element odnosi na optužbu određene osobe za zločin koji briše razlike (Girard, 1986, 16). Medar je pozitivna osoba, a prema novoj vlasti, takvi ne mogu postojati jer je sve povezano sa starim sustavom zlo. Treći element Girardova ustroja podrazumijeva znak na žrtvi;

5 Iako se u djelu navodi „vučja bolest“, nije riječ o stvarnoj bolesti, već o pokušaju konačnoga poniženja gospodina Medara čiji će strah od nepostojeće bolesti uzrokovati podsmijeh. Ne može se dakle govoriti o tome kao o dijelu ustroja žrtvenoga jarca.

prisutnost više znakova dovodi do veće vjerojatnosti da će osoba postati žrtva pa se mase često okreću protiv onih koji su izvorno držali iznimnu moć nad njima (Girard, 1986, 17–19). U romanu se pronalazi ostvaraj ove tvrdnje: Medar predstavlja prethodnu vlast, stoga postaje žrtva. Često se ističe i njegov fizički izgled koji uključuje veći broj kilograma što je, prema R. Girardu, samo odraz žrtvine nemoći. Četvrti dio ustroja, koji se odnosi na nasilje nad žrtvom (Girard, 1986, 24), nije naglašen u djelu te se ponajviše opisuje planiranje ubojstva.

Može se zaključiti da Medarova smrt ne oslobađa društvo – znak je totalnoga poraza, a to ne će izazvati ni pokajanje. Promatrajući mehanizam žrtvenoga jarca u romanu, prepoznaje se blizina glavnoga lika Kristovu položaju. Isus predstavlja žrtvenoga jarca u *Evandjelju*, a uz to ga se naziva Jaganjcem Božjim (Girard, 1986, 115–117). Postoji ipak bitna razlika – Kristova je smrt bila plodna poput smrti onoga zrna koje se baci u brazdu, On nas je pomirio s Bogom umirući za naše grijeha (Léon-Dufour, 1988, s. v. smrt).

4. Simbol smrti

N. Frye pod terminom *simbol* ne misli samo na riječ s prenesenim značenjem, već na svaki dio teksta koji se može izdvojiti i tumačiti (prema Slavić, 2011, 9). Polazeći od Fryeeve pretpostavke, D. Slavić definira bibliizam kao „simbol iz Biblije koji sama knjiga vidi svetim ili mu u određenom času naglašava bitnost.“ (Slavić, 2011, 9). U ovome će se dijelu ukazati na najviše zastupljen simbol u djelu – simbol smrti – koji je povezan s biblijskim intertekstom djela.

Podsjećaj na smrt sastavni je dio svake Medarove komunikacije u djelu. Svoje posljednje dane provodi u razmišljanju o vlastitoj smrti i za nju ispituje Mara, a Svjetlan mu govori o „vučjoj bolesti“ kojom se možda zarazio. Sinu Mirku naređuje da javi liječniku kako će ubrzo umrijeti, dok u razgovoru sa staricom doznaje da je mnogo ljudi umrlo u njezinoj postelji, to jest, bilo je ubijeno. Čini se da je Medarova tragičnost bila neizbježna što je u skladu s Heideggerovom individualizacijom smrti prema kojoj smrt nitko ne može preuzeti s drugoga na sebe (prema Božić Blanuša, 2012, 74). Riječ je o svakodnevnoj pojavi koju se komentira koristeći se anonimnim „umire se“, pa se može razumjeti samo kao nešto neodređeno (Sičanica, 2017, 82). Heidegger kritizira takvo shvaćanje jer ona tada pogađa *se* koje nije *ja* jer to *se* je nitko; naglašava kako je smrt uvijek vlastitost jednoga tubitka – čovjek je bačen u ovaj svijet u kojemu istrčava cjelovitost svojega tubitka (prema Sičanica, 2017, 82).

Motiv smrti u romanu redovito se povezuje s drugim motivima. Primjerice, pokušaj Križanine smrti dolazi na red nakon Medarove i

motiviran je ljubomorom. Mila misli da je upravo Križana razlog njezine neostvarene ljubavi s Marom.

Sa smrti je povezana tama, koja je obilježje Sotonine vlasti, kao područja zla i bezbožnosti (Léon-Dufour, 1988, s. v. svjetlost i tmina). Crni oblaci na početku romana podsjećaju na tamu što je zavladała prije Kristove smrti na križu: „A o šestoj uri tama nastala po svoj zemlji – sve do ure devete.“ (Mk 15,33). U djelu, naravno, nije riječ o pomrčini sunca, nego samo o oblacima koji najavljuju očekivanu kišu. Dogodilo se ipak nešto neočekivano, bio je ubijen čovjek: „Bio je ubijen ljudskom zloćom, okrutno, smrću kojom valjda nije nitko do danas umro.“ (5). Iznova se podsjeća na okolnosti Kristove smrti. Nakon što Pilat kaže kako Isus nije počinio ništa čime bi zaslužio smrt te da će ga kazniti i pustiti, narod inzistira da ga se razapne. Primjeri ljudske zloće su i Judin poljubac kojim ga je izdao te postupak svećeničkih glavara, hramskih zapovjednika i starješina jer su krenuli na Krista kao na razbojnika (usp. Mt 26–27). Maro progona Medara na jednak način, neopravdano ga drži najvećim zločincem i misli kako je njegova smrt rješenje svih društvenih problema.

Zapravo je riječ o društvu prožetom smrti koja sve zahvaća, čak i nerođene: „Zato su nerijetke glumice koje, osjećajući plod u sebi znaju ga zatamljivati ili ga onim strašnim viljuškama smrti vaditi vani i bacati u emajliranu kantu.“ (38). Konačno, smrt je izravno povezana sa Sotonom – iza sveopćega kraljevstva Smrti naziru se obrisi Sotonina kraljevstva; on je knez ovoga svijeta i ubojica ljudi od početka (Léon-Dufour, 1988, s. v. smrt). Sve može posjedovati budući da je u *Evandjelju* prozvan Vladarom ovoga svijeta – ali ne će ništa drugo imati osim ovaj *svijet-dolje* (Rougemont, 1995, 25). Riječ je o demonskome sustavu slika u kojemu zle, opake sile zauzimaju mjesto koje u apokaliptičnoj simbolici pripada pravomu Bogu (Frye, 2000, 169). Učestala uporaba simbola smrti u romanu djeluje kao obični biblizam (Slavić, 2011, 9) blizak Sotoni – osobnomu biću koje je samo po sebi nevidljivo, ali njegovo se djelovanje ili utjecaj očituje u djelatnosti drugih bića (Léon-Dufour, 1988, s. v. smrt).

5. Likovi

Likove romana moguće je podijeliti u tri para po načelu oprjeke dobra i zla⁶ – Gospodin Medar i Maro; Križana i Mila; Doktor i Mali Miljenko.

6 „Hebrejska riječ *tôb* [prevodi se bez ikakve razlike grčkim *kalós* i *agathós*, lijep i dobar (usp. Lk 6, 27.35)] prvotno označuje osobe ili predmete koji izazivaju ugodne osjete ili poletno stanje cjelokupnoga bića: (...) dobrotvorni ljudi; naprotiv sve što vodi k bolesti, patnji u svim njezinim oblicima, a naročito k smrti jest zlo (hebr. *rá*; grč. *ponērós* i *kakós*).“ (Léon-Dufour et al., 1969, s. v. dobro i zlo).

5. 1. Gospodin Medar i Maro

Lik u komediji koji se pretvara da jest ili pokušava biti nešto više od onoga što jest naziva se *alazon*; u tragediji se na njegovu mjestu nalazi tragični junak za kojega društvo misli da precjenjuje svoje moći i u njemu vidi hvalisavca (Frye, 2000, 52). Medar bi mogao zauzimati takav položaj; ne precjenjuje se, no ostali mu likovi žele smrt i time potvrđuju da je njegova moć naizgled velika. Demonski ljudski svijet je društvo koje na okupu drži svojevrsan molekularni napon *ega*, neka odanost skupini ili vođi koja umanjuje pojedinca (Frye, 2000, 165). Upravo bi Maro, čije djelovanje zahvaća sve likove, odgovarao ulozi vođe, a stoga on zauzima Božje mjesto u ova-kvome sustavu. Maro također ima uobičajen posao – kazališni je redatelj.

Medar je, nakon što mu je Maro rekao da ga očekuje nasilna smrt, morao odjenuti plavo radničko odijelo: „Tog dana gospodin Medar je bio vrlo čudnovato obučen, zapravo bio je odjeven po zapovijedi Marovoj, možda je upravo bio odjeven za ovu priliku, jednostavno, ali lijepo, na kraju, ipak ponižavajuće.“ (9). Ubrzo mu vraćaju prijašnju odjeću pa je očit podsjećaj na Krista: „A pošto ga izrugate, svukoše mu grimiz i obukoše mu njegove haljine.“ (Mk 15,20). Maro govori da će od Boga naručiti kišu za Medarov sprovod i dodaje kako je njegova moć velika. Spominjanje Boga može predstavljati sveti bibliizam (Slavić, 2011, 9), ali ima podrugljiv ton. Jednako tomu je i atribut *svemogućí* koji se često spominje uz njegovo ime: „Piše nešto, kad eto ti i svemogućeg ili kako ga inače zovu Maro.“ (7). Time se podsjeća na Oca svemogućega, ali Marovo je djelovanje suprotno Božjemu – sotonoidna je osoba. Maro je stoga izrugaan blizinom spomenutih simbola.

Medara odvoze automobilom do hotela Park gdje će na kraju biti ubijen: „On je stenjao, puhao, sve mu je na tijelu smetalo, ali od tuge ni pomaknuti se nije mogao, a riječ mu bijaše teška.“ (15). Znao je da se bliži njegov kraj; simbolom kretanja prema mjestu smrti podsjeća na Krista kojega odvoze na Golgotu. Zanimljiv je i njegov upit upućen konobaru: „Što da pijem? – reći će gospodin Medar. – Kad me pitate, reći ću vam, Kristu su prije smrti dali kvasinu. – Onda donesi kvasinu!“ (10). Medar osjeća da je svojim položajem blizak Isusu – kristoidan je lik – a isto primjećuju i drugi. Ocat je bibliizam izravno povezan s *Biblijom*. Apozicija *gospodin* ispred vlastita imena povezuje Medara s Isusom kojemu se naziv Gospodin pridijevao od samoga početka (Léon-Dufour, 1988, s. v. gospodin).

U djelu se prepoznaje arhetip junaka koji je sâm, odbačen i bez valjana razloga osuđen na smrt. Time se javlja podsjećaj na Isusa Krista, stoga *Biblija* predstavlja arhetipski uzorak – najviše u *Evandjelju* saznajemo o drugoj božanskoj osobi. Medar nije dobrodošao u svojoj zajednici kao ni

Krist u svome zavičaju. Uz to njegova samoća podsjeća na Kristovu koja je naglašena tijekom molitve u Getsemaniju (Mk 14,32–42), a povezuje ih i nesrazmjer zločina i kazne. Istaknutim se sličnostima položaj glavnoga junaka približava položaju Isusa Krista, ali valja biti oprezan s uspoređivanjem – Medar nema Kristov utjecaj i moć.

5. 2. Križana i Mila

Mila je Marova asistentica i pomaže mu u organizaciji posla. U bilježnici, koju često nosi sa sobom, ima zapisane podatke o tuđim životima. Prije nego što je došla na ovaj posao, završila je muzičku akademiju, klavir, ali joj je nedostajalo kreativnosti. Križana je talentirana glumica, a riječ joj je iskrena i teatralna. Mila se počinje osjećati suvišno jer Maro ne obraća pozornost na nju u Križaninoj blizini. Njezina je ljubomora potaknuta Križaninim pozitivnim osobinama – uspješna umjetnica koja je privukla Marovu znatiželju.

Nakon što se najavljuje da će Milina ljubomorna duša učiniti nešto što će se do daleka čuti, ona uzima molitvenik i počinje naglas čitati. Poslije molitve za obraćenje grješnika, izgovara molitvu pape Leona XIII. upućenu svetomu Mihaelu arkandelu. Upravo Mihael i njegova vojska vode vječnu bitku protiv Sotone i njegove vojske (Léon-Dufour, 1988, s. v. zli duhovi). Poznato je kako Sveta pripovijest ima mnogo velikih trenutaka koji su obilježeni molitvom posrednika i cijeloga naroda koji se oslanjaju na poznavanje Božjega nauma da izmole Božji zahvat u sadašnjemu času (Léon-Dufour, 1988, s. v. molitva). Molitva je dakle sveti bibliizam, ali se u ovome surječju blazinom spomenutoga simbola postiže osuđivanje i porugu, jer Milina djela ne odgovaraju riječima koje izgovara. Slična je Shakespeareovu liku Klaudiju iz *Hamleta* koji želi zadržati ono što je zločinom nepravedno dobio – krunu, vlastito častoljublje i kraljicu – a pritom želi zadobiti oprost. Mila i Klaudije ne mogu se iskreno pokajati za svoje postupke, pa do neba dopiru samo riječi, no ne i misli. Jednako moli Budakov lik Blažić iz *Ognjišta*; on svojim postupcima donosi patnju drugima, stoga njegove izgovorene riječi nemaju vrijednost kao Anerina molitva.

S druge je strane Križana – u njezinu je imenu sadržana riječ *križ* – čime se asocira na Kristov križ koji je znak njegove slave (Léon-Dufour, 1988, s. v. križ). Tijekom okupljanja u Križaninoj kući, dolazi čovjek, vjerojatno Doktor, i opominje ju: „Gospođo Križana, pazite, mogli bi vas ubiti.“ (55). Križana se zatim vraća svomu društvu i govori: „Ah, kažem vam ljudi moji da dobre duše Bog rano uzima, ja sam sebi već mjesto kod Boga našla.“ (56). Time se ističe njezin pozitivan stav prema Bogu. Ubrzo ju pronalaze

na podu u nesvijesti, u desnoj je ruci držala neobično obojenu ribu. Riba je vrlo često rabljen simbol u ranoj kršćanskoj umjetnosti i najčešće simbolizira Krista – grčka riječ *ichthys*, u značenju *riba*, akronim je sastavljen od početnih slova grčkih riječi *Iēsoūs Christòs Theoũ Hyiòs Sôtér*, što znači „Isus Krist, Sin Božji, Spasitelj“ (Badurina, 1985, s. v. *riba*).

U romanu je vidljiva Milina zaljubljenost u Mara, dok se o Križaninu odnosu s Marom ne saznaje mnogo. Odnos Mile prema Maru doista je nalik idolopoklonstvu, za nju je on nadčovjek: „(...) vidim tvoj jablanski lik. Kročiš natčovječno, zmiye ti se uklanjaju, a rijeka zastaje. Kuda krenuti, kamo poći? Moj idole.“ (34). Mila ga drži dobrom osobom i govori da je ona njegov sluga. U ovome odnosu djeluje i podsjećaj na Jahvu – On slugom naziva onoga koga poziva da bude suradnik u njegovu naumu (Léon-Dufour, 1988, s. v. sluga Božji). Maro, naravno, nije Bog, ali se Mila prema njemu vlada kao da jest. Jasno je kako ostaje razočarana zato što se iza idolopoklonstva krije nepriznavanje jedinoga Boga koji jedini zaslužuje naše poštovanje (Léon-Dufour, 1988, s. v. kumiri). U *Bibliji* se s kumirima susrećemo na više mjesta i iznova se dokazuje da ne mogu donijeti spas.

5. 3. Doktor i Mali Miljenko

Mali Miljenko bio je novinar i poznavao je dušu naroda, ali mu narod nije jednako uzvraćao. Istodobno, Doktor je vrlo cijenjen, poštovan i voljen. „Zapravo, radilo se o liku, o naličju. Pogledaš li lice Doktorovo puno duhovnosti, pogledaš li lice Malog Miljenka, zbrka neodređenost, ružnoća. Dok svaka crta u Doktoru govori o skladu između nutrine i vanjštine, to se kod Miljenka ne može dogoditi.“ (47).

Doktorov položaj podsjeća na vjernoga pratitelja iz tragedija (Frye, 2000, 246), kakav je Shakespeareov Kent iz *Kralja Leara* koji ne želi napustiti gospodara i za njega je spreman sve učiniti. Gospodin Medar dakle ostaje sam, ali bi na njegovoj strani mogao biti Doktor. Prilog tomu je njegovo vladanje na sprovodu: „(...) a odmah tu do njih, najtužniji je Doktor, koji je izgleda jedini shvatio ovaj čin i ovaj slučaj gospodina Medara, jer oni su obojica još od prije rata, a ovi mladi nadošli pa ga skinuli.“ (44). Istodobno se naglašava oprjeka *prije i poslije rata* čime se potvrđuje da su progoni politički motivirani.

Mali Miljenko djeluje uz Mara i ne može podnijeti Doktorov uspjeh, pa se iz zavisti rađa želja za njegovom smrću. Djeluje, dakle, na strani Zla jer je vidljivo sotonsko podrijetlo takva vladanja (usp. Mudr 2,24) (Léon-Dufour, 1988, s. v. mržnja). Doktor zastupa stranu dobra i prepoznaju se njegova kristoidna obilježja – liječnik je poput Krista (usp. Mt 14,34–36) – „(...) onda je on odlazio u kućne posjete i uvijek ponavljao onu rečenicu kao i

tisuće takvih, jer je to bila njegova medicina, puna poslovice i puna ljekovitih trava.“ (76). Također se navodi da čita *Sveto pismo* čime izražava pozitivan stav prema *Bibliji*, a time i prema Bogu. Ne pristaje na nasilnu smrt i odlučuje se oduprijeti Malomu Miljenku.

6. Zla sila

Zlu silu predstavlja skupina kojoj je djelovanje usmjereno protiv pojedinih članova društva. Odmah do lijesa na Medarovu sprovodu stajali su Načelnik općine, prijašnji brijač, i Sekretar Partije, prijašnji postolar. Dakle na jednoj su strani oni bliski Partiji, dok su na drugoj pojedinci koji se ne slažu s njihovim zamislima. Simbol kao slika društva ima uporište u stvarnosti onoga doba i služi kao primjer tadašnjih okolnosti jer se želi upozoriti na počinjene zločine. Zla se sila u romanu stoga može nazvati jednom riječi – Partija.

Tijekom razvoja fabule dolazi do neslaganja između Mara i Maloga Miljenka te između Mara i Mile. Maro ne odobrava Doktorovu smrt koju Mali Miljenko priželjkuje, a zatim ne pristaje izvršiti Križanino ubojstvo koje Mila zahtijeva. Kako se ne mogu dogovoriti oko Doktorove i Križanine smrti, Mali Miljenko i Mila odlučuju se individualno obračunati sa svojim protivnicima – više ne djeluju kao cjelina što slabi njihovu moć.

7. Utjecaj televizijske serije *Naše malo misto*

E. Souriau naglašava bitnu povezanost različitih umjetnosti – pjesnik će pronaći inspirativne motive na slikama u muzeju, dok će se slikar pozabaviti različitim mogućnostima primjene glazbenih sredstava na harmoniju boja (Souriau, 1958, 8). R. Kajić dodaje da je povezivanje pojava i otkrivanje njihova međuodnosa opća karakteristika čovjekova mišljenja (Kajić, 1991, 5). Televizijska serija *Naše malo misto* imala je velik značaj za Ivana Dragojevića jer mu je poslužila kao izvor motiva, pa i njihovih međuodnosa, pri pisanju romana *Smrt gospodina Medara*. Pisac je preuzeo određene likove iz televizijske serije, ali i stvarne osobe koje su sudjelovale u njezinu stvaranju.

7. 1. Maro i Mali Miljenko

Daniel Marušić (1931. – 2009.) bio je hrvatski televizijski redatelj koji je, među ostalim, režirao seriju *Naše malo misto* (Galić, 2016, s. v. Marušić, Danijel). Redatelj (režiser) redovito planira snimanje, upravlja nastupom glumaca, radom scenografa, kostimografa te snimatelja; sudjeluje na izradbi scenarija i najodgovorniji je za konačan sadržaj i formu (Galić, 2016. s. v. redatelj /režiser/). Prezime redatelja televizijske serije asocira na ime

jednoga od glavnih likova romana *Smrt gospodina Medara*. D. Marušić postaje dijelom fikcije i zove se – Maro. Osim toga, Marov odnos prema drugim likovima u djelu odgovara poslu redatelja zato što ih doživljava *glumcima* koji će djelovati po njegovu napatku. Također misli da im je nadređen i voli odlučivati o njihovu daljnjem *životu* u romanu. Dapače, potkraj se djela saznaje kako je on kazališni redatelj i poveznica sa stvarnom osobom – Danielom Marušićem – postaje jasnija.

Miljenko Smoje (1923. – 1995.) bio je novinar i književnik, a veliku je popularnost postigao kao scenarist televizijskih serija *Naše malo misto* i *Velo misto*. Oba su scenarija poslije objavljena kao knjige (Galić, 2016, s. v. Smoje, Miljenko). Scenarist, osim što piše scenarij, katkada je autor i ideje i sinopsisa filma, radijske ili televizijske serije (Galić, 2016, s. v. scenarist). U romanu uz Mara djeluje još jedan lik koji isto tako sudjeluje u planiranju ubojstva – Mali Miljenko – a očit je njegov podsjećaj na ime scenarista serije. Dakle, Miljenko Smoje, kao i Daniel Marušić, postaje dijelom fikcije u romanu. I. Dragojević zadržao je povezanost s televizijskom serijom koristeći njihovo ime, odnosno dio imena, te im (ne)izravno dodjeljujući posao redatelja odnosno scenarista.

7. 2. Načelnik Medar i Doktor

U *Našem malom mistu* postoji uloga načelnika koju tumači glumac Vladimir Medar. Očita je bliskost glumčeva prezimena s načelnikovim u romanu – pisac je preuzeo dio stvarnosnoga surječja. Može se govoriti o već istaknutome postupku koji je naznačen na primjeru redatelja i scenarista. Razlika je međutim u tome što je preuzet i sam lik načelnika koji pripada fikcionalnomu sloju serije. Njegov je položaj identičan položaju načelnika u romanu. Štoviše, lik načelnika koji je zajednički objema umjetninama nalazi se na naslovnici romana čime se potvrđuje njihova podudarnost – zaista je riječ o likovima koji su u nizu pojedinosti slični.

Doktor kao lik romana odgovara liku doktora Luigija u televizijskoj seriji – vrlo su slični prema fizičkoj, psihološkoj i etičkoj karakterizaciji. Obojica imaju prepoznatljivu bradu koja je najbližnja jarcu, plemeniti su i humani te podupiru načelnika. Obavljaju isti posao i poznaju *dušu* naroda. Na primjeru doktora uočava se najviši stupanj sličnosti romana i televizijske serije.

7. 3. Ostale sličnosti dviju umjetnina

Roman *Smrt gospodina Medara* i televizijska serija *Naše malo misto* nastaju u gotovo isto vrijeme i tematiziraju, ali i kritiziraju, postojeću društvenu situaciju. U seriji, koja je emitirana od godine 1970. do 1971., prepoznaju se jasni simboli toga doba. Jednako je u Dragojevićevu romanu

koji je, kao što je već istaknuto, objavljen godine 1971. Najznačajnije je spominjanje Partije kojoj su bliski likovi postolara i brijača. Oni se u romanu i televizijskoj seriji ne bave svojim primarnim poslovima, već obavljaju posao predsjednika općine i sekretara Partije. Osim vremenske i tematske sličnosti, postoji istovjetnost mjesta radnje – malo mjesto u okolici Splita. U književnoj umjetnini nije česta upotreba mjesnoga govora, ali se redovito koristi riječ *misto* što bi također upućivalo na *Malo misto*.

8. Zaključak

Biblijski intertekst predstavlja bitan dio motivskoga i značenjskoga sustava romana *Smrt gospodina Medara*. Moguće je uočiti različitu uporabu biblizama čije tumačenje ovisi o surječju. Prigodom analize likova vidljiva je prevlast onih koji djeluju na strani Zla; oni su također pokretači radnje. Uočava se, međutim, tanka granica između dobra i zla – Mila je negativan lik koji moli, a istodobno čini velika nedjela. Ustrojem žrtvenoga jarca poblize se objašnjava nepravda koja se dogodila glavnomu junaku. U radu se također naglašava utjecaj televizijske serije *Naše malo misto* na Dragojevićev roman. Dovodeći gospodina Medara u usporedbu s Kristom, ponajviše se ističe njegova nedužnost. Ujedno se želi ukazati na sve nedužne ljude koji su izgubili život u nemilosrdnome sustavu čiju je moć osjetio i sâm autor.

Korpus

Dragojević, Ivan (1971). *Smrt gospodina Medara*. Split: Matica hrvatska.

Literatura

Antić, Ljubomir (2012). Jesu li ubojstva bez presude jedini komunistički zločini? U: Romana Horvat (ur.), *Represija i zločini komunističkog režima u Hrvatskoj: zbornik radova* (str. 9–20). Zagreb: Matica hrvatska.

Badurina, Anđelko (ur.) (1985). *Leksikon ikonografije, liturgike i simboličke zapadnog kršćanstva*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber i Kršćanska sadašnjost.

Bilandžić, Dušan (1999). *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb: Golden marketing.

Božić Blanuša, Zrinka (2012). *Iz perspektive smrti: Heidegger i drugi*. Zagreb: Plejada.

Frye, Northrop (2000). *Anatomija kritike – četiri eseja*, prev. Giga Gračan.

- Zagreb: Golden marketing.
- Galić, Mirko (ur.) (2016). *Leksikon radija i televizije*. Zagreb: Hrvatska radiotelevizija i Naklada Ljevak.
- Girard, René (1986). *The Scapegoat*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Kajić, Rasima (1991). *Povezivanje umjetnosti u nastavi*. Zagreb: Školske novine.
- Léon-Dufour, Xavier (ur.) (1988). *Rječnik biblijske teologije*, prev. Mate Križman. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Nemec, Krešimir (2003). *Povijest hrvatskoga romana od 1945. do 1990. godine*. Zagreb: Školska knjiga.
- Rougemont, Denis de (1995). *Udio đavla*, prev. Frano Cetinić–Petris. Split: Feral Tribune.
- Sičanica, Marko (2017). Problem smrti u misli Martina Heideggera. *Čemu: časopis studenata filozofije*, 25 (14), str. 81–88.
- Slavić, Dean (2011). *Simboli i proroci: interpretacije biblijskoga interteksta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Souriau, Etienne (1958). *Odnos među umetnostima: problemi uporedne estetike*, prev. Miloš Jovanović. Sarajevo: Svjetlost.

Biblical Intertext in the Novel *The Death of Mr. Medar* by Ivan Dragojević

Summary

Ivan Dragojević (1934 - 1999) was a critic of the former communist totalitarian system and his literary work did not correspond to the dominant political structures. His novel *The Death of Mr. Medar* was published in 1971. The narrative speaks about the end of the 1950s and shows the events in Vranjic near Split. The main character is the pre-war mayor Medar who becomes a victim of a group of people who want to kill him. A significant cause of persecution lies in various political ideas. The modes of fiction according to Northrop Frye, to which the mentioned novel belongs, are determined. The biblical intertext is especially noticeable at the level of the characters and in the structure of R. Girard's scapegoat mechanism. The symbol of death, which represents important biblism, is also examined. The author of the novel emphasizes the innocence of his characters, by which he wants to point out the real people who were unjustly killed in the cruel regime, so he regularly refers to the socio-political circumstances of that time. The presence of the television series *Our Small Town*, which served I. Dragojević as one of the sources in writing the novel, is also interpreted.

Keywords: Ivan Dragojević, *The Death of Mr. Medar*, modes of fiction, scapegoat mechanism, biblical intertext, *Our Small Town*.